

Minerallov i strid med seg sjøl – Del 1

16 år etter at den forrige mineralloven blei vedtatt kommer nå regjeringens forslag til ny lov. Hvorfor skal vi nå få en ny lov og ikke bare litt justering av den gamle? Hva var resultatet av den gamle loven? Alt skyldes ikke loven, men utviklinga i de 16 åra er ikke mye å være stolt over, enten vi ser saka fra gruveindustriens side eller fra miljøsynspunkt:

- Det har ikke kommet i produksjon ei eneste ny gruve som er behandla etter denne loven. Det er ei gruve som er ferdig bygd og snart klar til drift, men den har ei pågående rettssak over hodet og det er ikke rettslig avklart om den er lovlig. I tillegg har ei eneste gruve til fått driftskonsesjon, men ikke klart å få i gang drift på 5 år etter konsesjonen og der er også stor motstand.
- Miljøtilstanden er ikke bedra, verken ved nedlagte, eksisterende eller planlagte gruver.
- Konflikten mellom gruver og sameretten er skarpere enn noen gang.
- Det er ikke gjort noen store framsteg i forhold til utnytting av gammel gruveavgang eller resirkulering av metaller.

Uansett hvilket perspektiv man har, må mineralloven av 2009 anses som mislykka. Når vi nå får et nytt lovutkast, må det vurderes på denne bakgrunnen. Ville vi hatt flere gruver i drift, mer resirkulering, bedre miljø i tilknytning til gruvene og færre konflikter ved gruver i samiske områder dersom dette lovutkastet hadde vært gjeldende fra 2009? I hvilken grad vil vi få dette i åra framover dersom denne loven nå blir vedtatt og satt ut i livet i år?

La oss se hvordan regjeringa sjøl presenterer sine målsettinger:

Regjeringen har høye ambisjoner for norsk mineralnæring. Norge skal være en bærekraftig, stabil og langsiktig leverandør av mineraler og legge til rette for lønnsom ombruk og materialgjenvinning av råvarer.

Virkeligheten: *Bærekraftig* er en frase som betyr alt og ingenting. ALLE gruver og gruveprosjekter omtaler seg sjøl som bærekraftige. Den kan vi derfor hoppe over, og gå på *stabil* og *langsiktig*. Noe slikt finnes ikke i mineralnæringen. Det er en spekulasjonsnæring, som trekker til seg og frastøter investorer etter som mineralprisene går opp og ned. Og det gjør de som en jojo. Grafene over metallpriser og interesse for mineralleiting følger hverandre så godt som slavisk. Dette på tross av at det kan ta mange år fra man begynner å leite til man har et metall å selge, og at prisene i mellomtida kan ha gått opp og ned mange ganger. Av alle registrerte undersøkingsretter etter mineraler ender mange og nitti prosent med ingenting – unntatt underskudd og ofte konkurs hos leiterne. Å ønske seg stabil og langsiktig mineralnæring er som å tro at rovdyr skal bli veganere bare vi ønsker det. Det finnes noen få eksempler på stabil og langsiktig drift, som Røros og Løkken kobberverk, som begge dreiv i over 300 år og Sulitjelma i 100. I Finnmark har vi hatt et par langsiktige gruver som Sibelco på Stjernøya (fra 1960) og Elkem Tana (fra 1975), som fortsatt er i drift. Årsaka er trulig at de utvinner spesielle mineraler som er mangelvare på verdensmarkedet og derfor ikke har de enorme prissvingingene som har vært på f.eks. jern, kobber og gull. Sydvaranger var også relativt stabilt, drifta har bare stansa 4 ganger på 120 år, med tilsammen 37 år uten drift. De to kobbergruvene som blei starta på 1970-tallet og som begge skulle gi drift i 20 år eller mer, endte med 5 + 5år for Biedjovaggi og 7 år i Repparfjorden. Flere faktorer har bidratt til at periodene med gruve drift har blitt stadig kortere: Prisene endres raskere enn før, eierne er stort sett utenlandske og har ingen interesser av annet enn egen profitt og ny teknologi med større maskiner har gjort det mulig å tømme en ressurs på langt kortere tid. Tøm og røm.

Lønnsom ombruk og materialgjenvinning høres fint ut, men dette skal altså være avhengig av at det er lønnsomt. I dag er det ikke lønnsomt å gjenvinne litium og sjeldne jordmetaller. Derfor blir det ikke gjort. Skal vi ta vare på ressursene må det faktisk pålegges, det er ikke nok å ønske at det skal være lønnsomt.

Et av hovedformålene med forslaget er å forbedre og forenkle loven, slik at loven bidrar best mulig til hovedmålet for regjeringens næringspolitikk, som er størst mulig samlet verdiskaping i norsk økonomi. Dette innebærer at all næringsvirksomhet må være sosialt, miljømessig og økonomisk bærekraftig og ikke gå ut over jordens tåleevne.

Her har man gjort det helt store. *Størst mulig samlet verdiskaping* har ingen grenser. Økonomien skal vokse inn i himmelen, for stadig mer luksusprodukter og sløsing. Verdens overforbruksdag, den dagen da årets ressurser er brukt opp, kommer hvert år tidligere. For verden som helhet forbruker vi som vi hadde 1,7 jordkloder, om alle hadde et forbruk som i Norge ville vi trengt mellom 3 og 4 jordkloder. Dette har forlenget gått ut over jordens tåleevne, og regjeringen vil fortsette på samme galei. Her ligger den største sjølmotsigelsen i regjeringas mineralstrategi og minerallov.

Fraser er billige. På verdensmarkedet er det stor konkurranse. Ei kobbergruve i Norge skal konkurrere med gruver i Chile og Kongo, med enormt mye større ressurser og mye lavere lønnsnivå. Å ønske seg denne gruva som sosialt, miljømessig og økonomisk bærekraftig på en gang blir ikke annet enn et fromt ønske om en annen verden enn den vi lever i.

Når målsettingene ikke henger på greip, vil mineralloven ennå en gang være dømt til å mislykkes i forhold til disse.

Dette er min første kommentar. Når det gjelder de konkrete endringene i saksbehandlninga av mineralsaker, er det derimot en del fornuftig, samtidig som det er mye som mangler. Dette vil jeg komme tilbake til i en seinere artikkel. Det tar litt tid å komme gjennom og vurdere en Stortingsproposisjon på 412 sider.

Minerallov i strid med seg sjøl – Del 2

Hva er så de viktigste endringene i den nye mineralloven?

Kortere behandlingstid.

Når det tar 10 år fra et planprogram blir lagt fram til driftskonsesjon blir innvilga, kan vel alle være enig om at det er for lenge. Det framstår som ei seigpining av både utbygger og av dem som kan bli berørt av tiltaket. Dette var tilfelle for Nussir-gruva i Repparfjorden. Hvorfor tok det så lang tid? En årsak er utvilsomt at planer eller søknader i større gruveprosjekt nå i fire ledd skal sendes på høring før de blir vedtatt, og i tre av ledda kan ei godkjenning klages inn for høyere myndighet.

Behandlinga skal skje etter tre forskjellige lover og endelig avgjørelse ligger til tre forskjellige departementer. Dette gjør at den formelle behandlinga uansett vil ta en del tid, men dersom det dreier seg om gruveplaner som er miljømessig forsvarlige og ikke truer andre næringer, som f.eks landbruk, fiske eller reindrift, burde behandlinga sjøl etter eksisterende lov ikke ta mer enn 2-3 år. Problemet er at de store gruvesakene som har vært til behandling etter gjeldende minerallov, har innebåret store naturinngrep og/eller forurensinger og vært i klar konflikt med andre næringer. Svakheten med både lovverk og saksbehandling er da at disse ikke på et tidlig tidspunkt har fått et klart nei, eventuelt et pålegg om å endre planene slik at de kunne bli akseptable for naturvern og næringer. Så lenge det ikke skjer, og myndighetene ser det som sin oppgave å lose gjennom de mest håpløse miljøfiendtlige prosjekter, vil ei raskere saksbehandling bare gjøre vondt verre, med at det blir mindre tid til å få fram innvendinger.

Tar vi Nussir som eksempel, kunne denne, dersom det var blitt stilt større krav til planprogrammet,

allerede i 2010 vært stilt krav om at det måtte gjennomføres en reell utredning av alternativ som verken forurensa fjorden eller sperra for reindrift. Hadde dette blitt gjort, og blitt fulgt opp i reguleringsplan med konsekvensutredning, kunne det allerede da blitt lagt opp til planer som var akseptable for fiskere, reindriftssamer og naturvernere, og gruva kunne vært i drift i 2015. Fordi dette ikke blei gjort, er den ikke i drift i 2025.

I proposisjonen er det uttrykt at saksbehandlingstida må blir kortere, men ikke veldig konkret hvordan dette skal skje.

Undersøking

Dagens system for undersøkingsrett må være noe bortimot det verst tenkelige. For det første er det åpna alle sluser for at en hver spekulant som har et organisasjonsnummer i Brønnøysundregisteret kan få tildelt alt han søker på, og det nesten gratis, for så å sitte på det i 7 år, da det rett nok koster litt etter hvert. Det er INGEN reell prøving av verken område eller søker, og Direktoratet for Mineralforvaltning har tolka minerallova slik at det ikke kan si nei, alle som søker skal få. Når de da finner noe, har de tilsvarende rett til utvinningsrett. Først når det blir konkrete gruveplaner i form av et planprogram, starter den reelle saksbehandlinga der myndighetene kan sette foten ned. Som om ikke dette var nok, kan man også få undersøkingsrett i områder der andre har det fra før, slik at vi kan få et virvar av rettigheter. Det er også kaos med at det er forskjellige rettigheter for statens og grunneiers mineraler

Lovforslaget har satt seg som mål å rydde opp i dette, og det er prisverdig. Man vil *opphøve dagens prioritetsystem og å innføre en felles, eksklusiv undersøkelsestillatelse til statens mineraler, industrimineraler og lette metaller.*

Proposisjonen ønsker at det ved søknader om undersøkingsrett blir gjort ei vurdering av hvilke skader både undersøkinga og evt. framtidig gruve drift vil føre til, og at søknader kan få avslag på dette grunnlaget. Det må derfor lages en undersøkingsplan som skal på høring.

Høringen vil gi grunnlag for at tiltakshaver kan tilpasse mineralundersøkelsene slik at de gjør minst mulig skade på andre interesser. En annen fordel med høring av undersøkelsesplanen er at risiko ved videre mineralvirksomhet blir synliggjort for den som ønsker å undersøke området på et tidlig tidspunkt. Dersom et område er uegnet for senere drift på grunn av konflikt med annen bruk eller andre hensyn, er det en fordel for tiltakshaver om dette avdekkes før tiltakshaver tar en eventuell beslutning om å investere i undersøkelser i området.

I tillegg skal varigheten av undersøkingstillatelsen reduseres fra sju til tre år, og at det stilles krav om aktivitet i undersøkelsesperioden for å få forlenget tillatelsesperioden. *Dette vil bidra til å forhindre at mindre seriøse aktører kan beslaglegge et område, uten at det faktisk gjennomføres undersøkelser.*

Disse endringene ser jeg som en stor fordel. I dag er store deler av landet lagt ut til undersøkingsfelter, ofte uten at det foregår noen reell undersøking. Det gjør at svært mange brukere av de aktuelle områdene går i frykt for at det skal bli gruve i deres bruksområde, ofte uten reell grunn. Det må også være en mulighet for å sile ut svært skadelige prosjektet på dette tidspunktet.

Mineraler for krig

Også mineralloven blir nå prega av den nye trenden, der "mineraler for det grønne skiftet" er supplert med "mineraler for opprustning og krig". Her kamouflert som *nasjonale sikkerhetsinteresser.*

Mineraler har en økende strategisk og geopolitisk betydning som komponenter til blant annet

fornybar energi, digital omstilling og rom- og forsvarssektoren. Departementet foreslår derfor å lovfeste kompetanse til å i forskrift fastsette nærmere regler om ivaretagelse av nasjonal sikkerhet knyttet til mineralvirksomhet og forvaltning av mineralressurser.

Folkerett og samerett

Lovforslaget innebærer flere grep for å tydeliggjøre hvordan de folkerettslige forpliktelsene skal overholdes på en effektiv måte og for å styrke vernet av samiske rettighetshavere. Det inkluderer at anvendelsesområdet for særregelen som gjelder samiske forhold utvides fra Finnmark til hele det tradisjonelle samiske området.

Så langt vel og bra. Det har vært mye misnøye, bl.a. fra Sametinget, med at bare Finnmark hadde de spesielle reglene om høring av samiske organ. Spørsmålet er om disse reglene har noen betydning i praksis. De har i alle fall ikke klart å hindre at Nussir har fått driftskonsesjon på tross av stor motstand fra berørte reinbeitedistrikter og Sametinget. Det er da liten grunn til å tru at det vil hjelpe reindrifta i f.eks. Nordland mot gruveplaner der, om der blir innført samme regler som i Finnmark. Reglene har i dag i praksis bare betydning til å forsinke saksbehandlingen, ikke til å påvirke den.

Med loven vil det bli innført en urfolksavgift av gruver, noe som lenge har vært et krav fra Sametinget. Derimot er ikke Sametinget fornøyd med at 75% av denne skal øremerkes til reindrifta, uavhengig av hvem som vil bli ramma.

Sjøl om mineralloven nå innfrir noen av de samiske krava, vil Sametinget fortsatt ikke gå god for loven. Det henger sammen med at den ikke setter klare grenser for hvor store inngrep som kan gjøres i samiske bruksområder, og at man frykter at store skadelige inngrep fortsatt kan få tillatelse også etter den nye loven. Det er en frykt jeg absolutt deler. Og fra regjeringas side er det vel nettopp det som er hensikten.